

Środowisko Wileńskie w Gdańsku
Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej

E K S P A T R I A C J A
P O L A K Ó W
Z W I L E Ń S Z C Z Y Z N Y
1944 - 1947

Opracował : Michał Sobolski
Liceum im. Króla Jana III Sobieskiego
Wejherowo

Gdańsk – Wejherowo 2003 r.

Opracowanie wykonane w ramach sympozjum
zorganizowane przez Środowisko Wileńskie ŚZŻAK
w Gdańsku

Formatował i przygotował do druku
Janusz Bohdanowicz „Czortek”

Adres kontaktowy: Janusz Bohdanowicz
02-647 Warszawa ul. Bachmacka 4 m. 66
Tel. 22-854-05-23, kom.662-249-166
E-mail: janusz40@poczta.onet.pl

Ekspatriacja Polaków z Wileńszczyzny w latach 1944-1947.

Zdecydowałem się na temat związany z kresami, gdyż jest on mi szczególnie bliski. Losy ludności polskiej zamieszkującej tereny obecnej Litwy, Białorusi, Ukrainy w I połowie XX w. nie są mi obce. Dokładne opisy ówczesnej sytuacji w tych krajach przedstawiła mi rodzina. Sytuacja ta była im znana, ponieważ jedni dziadkowie zamieszkiwali tereny okręgu lwowskiego, a drudzy okolice Wilna.

Obecnie kresy północno wschodnie Rzeczypospolitej zajmuje Litwa. Chciałbym dokładniej opisać historie tego kraju, aby przybliżyć związek tego państwa z naszą ojczyzną. Około XIII w. zjednoczenia plemion litewskich dokonał Mendog. Stosunki jego z sąsiadami w tym z Polską nie należały do przyjaznych. Po jego śmierci państwo uległo rozpadowi a połączył je ponownie Książę Giedymin, który poszerzył rdzenne ziemie o tereny ruskie. Założył on również dwa miasta Wilno i Troki. Kolejnym ważnym wydarzeniem jest panowanie Władysława Jagiełły i unia litewsko- polska w Krewie (1385). Na mocy tego układu Jagiełło został królem Polski a Litwa przeszła z pogaństwa na chrześcijaństwo. Kolejne unie polsko – litewskie min. w Horodle (1413), w Lublinie (1569) sprawiły, że państwa te stały się jednolitą całością. W XV w. Państwo litewskie obejmowało powierzchnię ponad 900 tys. km². Niestety wielkość tego państwa sukcesywnie się kurczyła głównie na wskutek wojen z Moskwą i różnego rodzaju układów w tym, również Unia Lubelska na mocy, której włączono do Rzeczypospolitej; Wołyń, Ukraina Kijowska, Podlasie, Podole. Niestety wspólną politykę jak i proces jednoczenia się obydwu tych państw zakończyła ostatecznie Konstytucja 3 Maja z 1791 roku. W roku tym została formalnie potwierdzona odrębność tych państw. W czasie trzeciego rozbioru większość ziem litewskich dostały się pod panowanie Rosji i Prus. Po kongresie Wiedeńskim praktycznie wszystkie ziemie litewskie znalazły pod panowaniem Rosji. Litwa odrodziła się podobnie jak Polska dopiero po pierwszej wojnie światowej w lutym 1918 r.

I wojna światowa wzbudziła nasze nadzieje na odzyskanie niepodległości, ale wybuch rewolucji 1917 roku w Rosji stanowił zapowiedź dalszej klęski na Kresach Wschodnich. Pierwszy etap tej klęski nastąpił na ziemiach, które znalazły się na wschód od ustanowionej w pokoju ryskim granicy polsko-sowieckiej. Ostrze rewolucji skierowane

zostało przeciwko tak zwanym klasom posiadaczy. Na Kresach polegało ono na podburzaniu mas chłopskich przeciw „pamieszczikom”, a tam wciąż jeszcze większość majątków ziemskich było w rękach Polaków, którzy zostali zmuszeni do opuszczenia swych dóbr a ci, którzy zwlekali zostali wymordowani. Po wojnie władze bolszewickie rozprawiły się z Polakami - rolnikami, którzy tam pozostali. Traktowali ich jak sabotażystów zdegradowali ich z magnatów ziemskich w wyrobników kołchozowych. Akcja ta doprowadziła w latach 1932-1933 do potwornego głodu na kresach.

We wrześniu 1917r. w okupowanym przez Niemców Wilnie powstała Litewska Rada -Taryba, która 16 II 1918r. proklamowała niepodległość i 11.XI.1918r. powołała rząd. Oczywiście niepodległość Litwy była tylko pozorna, a w rzeczywistości zmuszona została do unii z państwem niemieckim. Książę Wilhelm von Urach z dynastii Wirtemberskiej jako Mendog II miał zostać królem Litwy. Następnie Wileńszczyzna została opanowana przez Armię Czerwoną.

16 kwietnia 1919r. Piłsudski rozpoczął potajemną akcję wyzwolenia tej części kresów z bolszewickiego ucisku. W październiku 1920r dzięki akcji gen. Żeligowskiego Polacy zajęli Wilno wraz z okolicami w następstwie Litwa za stolicę tymczasową obrała Kowno. Wyzwolenie Wilna wywołało jednak sprzeciw bolszewików i rządu litewskiego, jak i również Anglii. Ostatecznie 15 marca 1923r.zatwierdzono układ polskich granic wschodnich przez Radę Ambasadorów. Według danych spisu powszechnego z 1931 r. w województwach wschodnich, które w 1939r. znalazły się pod okupacją radziecką, zamieszkiwało 13021,3 tys. osób. Istotny był podział tej ludności według kryterium językowego i wyznaniowego. Jako język ojczysty deklarowało język polski 59,7 % osób, żydowski lub hebrajski 8,5 %, białoruski 22,7%, rosyjski 3,4 %. Do wyznania rzymskokatolickiego przyznawało się 62,5 % osób, do prawosławia 25,4 %, do wyznania mojżeszowego 8,7 %. Większy odsetek Polaków stanowiła ludność miejska. Na wsi Polaków było zdecydowanie mniej, ale byli oni bardziej ustabilizowani finansowo.

W województwie wileńskim odpowiednie wskaźniki wynosiły 63 % i 58,8 %. Zdecydowanie miejski charakter miała ludność wyznania mojżeszowego.

W województwie wileńskim stanowiła 29,2 % mieszkańców miast i tylko 1,4 % ludności zamieszkałej na wsi. W tym samym okresie w niepodległym państwie litewskim mieszkała znaczna grupa ludności polskiej. Jej liczebność była przedmiotem polsko litewskich kontrowersji i poniekąd zachowała taki charakter do dziś.

Litewski spis powszechny w 1923 r. wykazał, że na terenie republiki zamieszkiwało 65599 osób narodowości polskiej, (co stanowiłoby 3,23 % ludności Litwy). Wedle polskich obliczeń z 1926 r. sytuacja wyglądała jednak zupełnie inaczej: na Litwie miało mieszkać 202026 Polaków (9,99 % mieszkańców Litwy). Ogromna różnica między danymi urzędowymi a szacunkami polskimi wynikała w dużej mierze z polityki rządu i administracji litewskiej: nagminne było dokonywanie w paszportach wewnętrznych (dowodach osobistych) wpisów niezgodnych z deklaracją zainteresowanego, czego później nie udawało się już na ogół zmienić. Zdarzało się także, że narodowość litewską Polacy podawali sami, aby zwiększyć swoje szanse na rynku pracy i poprawić materialny byt rodzin.

Największe skupiska Polaków na Litwie znajdowały się w okolicach Poniewieża, Wilkomierza, Kiejdan, Trok i w samym Kownie.

Rosja jak i rząd kowieński skutecznie ograniczała wpływy Polski na kresach wschodnich głównie przez akcje rusyfikacji i prześladowania narodu polskiego:

- Zakaz nauczania i posługiwania się językiem polskim we wszystkich szkołach
- Depolonizacja uniwersytetu
- Zakaz nauczania historii Polski
- Likwidacja polskich bibliotek
- Zakaz tworzenia organizacji, stowarzyszeń polskich
- Naciski na przechodzenie na religie prawosławną
- Pozbawienie praw publicznych zamieszkałych tu Polaków
- Utworzenie specjalnych bojówek mających na celu zastraszenie ludności polskiej

Polacy kresowi nie pozostawali bierni wobec działań zaborcy. Pod pozorem nauczania religii lub zawodu, powstawały przy parafiach i polskich dworach szkółki elementarne dla dzieci, gdzie uczono je czytać i pisać po polsku, uczono je historii Polski. Pojawili się nauczyciele wędrowni dający lekcje po domach bogatszych gospodarzy wiejskich organizowano konspiracyjne kursy.

W okresie władzy radzieckiej na Litwie zmiany demograficzne spowodowane zostały przez masowe represje, a zwłaszcza deportację ludności. Akcją taką przeprowadzono między 17 a 21 czerwca 1941 r.: ze stacji w Nowej Wilejce odjechało wówczas 6 transportów z ludnością Wileńszczyzny, liczących wg danych Wojsk Konwojowych NKWD 6785 osób. Jeśli wziąć pod uwagę skład narodowościowy tego obszaru, to można przyjąć, że większość deportowanych stanowili zapewne Polacy.

Z całej Litwy (łącznie z Wileńszczyzną) deportowano 27806 osób, wśród których Polacy stanowili 14,1 %.

W wyniku porozumień niemiecko radzieckich z sierpnia i września 1939 r. ZSRR zajął ponad 51 % terytorium państwa polskiego województwa wileńskie, nowogródzkie, poleskie, wołyńskie, tarnopolskie i stanisławowskie, przeważającą część województw białostockiego i lwowskiego, oraz fragment województwa warszawskiego.

Zgodnie z 1 punktem tajnego protokołu układu niemiecko-radzieckiego z 23 sierpnia 1939 r., ZSRR przekazał Litwie część województwa wileńskiego wraz z samym Wilnem (większość powiatu wileńsko-trockiego, połowę powiatu święciańskiego, oraz skrawki powiatów: grodzieńskiego, lidzkiego, oszmiańskiego i brasławskiego). Władze litewskie utworzyły z tego obszaru odrębną jednostkę administracyjną o obszarze 6880 km².

Na terenie tym mieszkało 549 tys. osób (w tym 321,7 tys. Polaków, 107,6 tys. Żydów, 75,2 tys. Białorusinów, 31,3 tys. Litwinów, 9 tys. Rosjan). Nadto w konsekwencji działań wojennych pojawiła się tam grupa uchodźców z innych części państwa polskiego.

Na początku grudnia 1939 r. było ich wedle danych Litewskiego Czerwonego Krzyża 18,3 tys. (w tym 42 % Polaków, 37,5 % Żydów i 20 % Litwinów), zaś w lutym 1940 r. już ok. 36 tys. Obszar ten ponownie trafił pod panowanie radzieckie po przyłączeniu Litwy do ZSRR w 1940 r. Pozostała część województwa wileńskiego została w 1939 r. wcielona do Białoruskiej SRR. Po wybuchu wojny radziecko niemieckiej w 1941 r. polskie ziemie zostały objęte okupacją niemiecką i podlegały kolejnym podziałom administracyjnym.

Województwo wileńskie wraz z nowogródzkim i częścią poleskiego włączono wówczas do Komisariatu Rzeszy Ostland.

W okresie okupacji hitlerowskiej na Litwie przeprowadzono spis ludności. Co do szczerości i uczciwości tego spisu jest jednak wiele zastrzeżeń. Szczególną rolę odegrali tu litewscy urzędnicy, którzy celowo wypaczyli dane dotyczące Polaków.

Tabela nr 1 przedstawiająca sytuację ludnościową narodowościową Litwy wg spisu z 1942r.

Narodowość	Kraj Wileński z Wilnem		Pozostałe ziemie Litwy	
	Liczba osób	%	Liczba osób	%
Litwini	324234	43,44	1930 783	94,12
Polacy	315042	42,20	41028	2,00
Białorusini	81257	10,89	4923	0,24
Rosjanie	22792	3,05	56209	2,74
Inni	3109	0,42	18463	0,90
Ogółem	746434	100,00	2051406	100,00

Wyznaczone w sposób odpowiadający postulatowi radzieckim i bez udziału strony polskiej. Na trójstronnej konferencji w Teheranie radziecki dyktator uzyskał aprobatę szefów rządów USA i Wielkiej Brytanii dla swojego programu terytorialnego w odniesieniu do Polski. Roosevelt i Churchill przychylni się do uznania tzw. linii Curzona za podstawę przyszłej granicy polsko radzieckiej. Tym samym przyjęli zasadę, iż mogą o sprawach polskich rozstrzygać bez udziału Polaków i wbrew stanowisku konsekwentnie prezentowanemu przez legalne władze państwa polskiego, będącego ich koalicjantem. Dzięki temu Stalin znacznie swobodniej mógł już zabiegać o nadanie przyszłej Polsce wygodnego dla siebie oblicza politycznego. Utworzenie podporządkowanego ZSRR polskiego ośrodka władzy nastąpiło 20 lipca 1944 r, kiedy to w Moskwie powołano do życia Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego. 27 Lipca 1944 r. PKWN pod dyktando Kremla zawarł z rządem ZSRR układ o polsko radzieckiej granicy państwowej, w którym postanawiano przyjąć za podstawę granicy tzw. linię Curzona z pewnymi nieznacznymi korektami na korzyść Polski. Swego rodzaju ilustracją panujących stosunków był fakt, że notyfikacja formalnego uznania PKWN przez rząd radziecki nastąpiła dopiero 1 sierpnia, a więc po podpisaniu wspomnianego układu granicznego i nie

mniej ważnego układu o stosunkach między dowództwem radzieckim i administracją polską na terenach uwolnionych spod okupacji niemieckiej.

W następstwie rozstrzygnięcia problemu granicy polsko-radzieckiej zapadły decyzje odnoszące się do losów ludności polskiej, ukraińskiej, białoruskiej, litewskiej i żydowskiej zamieszkującej po obu stronach nowego rozgraniczenia. Jakkolwiek nie znamy przebiegu rozmów poprzedzających zawarcie układów między PKWN a rządami Białoruskiej SRR, Ukraińskiej SRR i Litewskiej SRR, to łatwo zauważyć, iż zasadnicze rozstrzygnięcia były identyczne i zapewne wynikały z decyzji Moskwy. Układ polsko-litewski podpisano 22 września 1944 r., wprawdzie kilkanaście dni później niż umowy Polski z Ukraińską i Białoruską SRR, ale w brzmieniu niemal identycznym jak tamte.

Decyzja o repatriacji zapadła jeszcze w trakcie działań wojennych, kiedy zawarto pierwsze układy repatriacyjne z rządami Ukraińskiej, Białoruskiej i Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej (9.09.1944 r. i 22.09.1944 r.).

W dniu 7 października 1944 r. został utworzony Państwowy Urząd Repatriacyjny, instytucja odpowiedzialna za organizację i przeprowadzenie repatriacji oraz został powołany Urząd Pełnomocnika Rządu ds. Repatriacji.

Układy wywożonych z terytorium repatriacyjne przewidywały ewakuację Polski w ramach represji politycznych w latach 1939 - 1941 i 1944 - 1945. Było to przyczyną zawarcia jeszcze jednego układu o repatriacji z ZSRR, podpisanego w 1957 r. Masowa repatriacja na podstawie tej umowy zakończyła się 31 grudnia 1958 r.

Przemieszczenia ludności między ZSRR a Polską określano z reguły jako ewakuacja.

Strona polska proceder ten nazywała repatriacją.

Przesiedleńcami nazywano emigrantów wewnętrznych, przemieszczających się w obrębie granic z 1945 r. W świetle powszechnie akceptowanych standardów najważniejszym pojęciem dla określenia owego transferu jest jednak przesiedlenie. Oczywiście jest, że niektóre z w/w (repatriację) obywateli polskich narodowości ukraińskiej, białoruskiej i litewskiej z terytorium Polski na terytoria odpowiednich republik, jak również ewakuację (repatriację) obywateli polskich narodowości polskiej i żydowskiej, będących obywatelami polskimi do 17.09.1939 r., wyrażających chęć przesiedlenia się. Zakładano dobrowolność przesiedleń. Umowy stanowiły, że osoby narodowości polskiej i żydowskiej mają prawo, a nie obowiązek wyjazdu do Polski. Układy te nie

zostały w pełni wykonane, gdyż nie objęły m.in. obywateli polskich określeń są fałszywe. Nie można nazwać osoby siłą wypędzonej ze swojego miejsca zamieszkania repatriantem.

Właściwszym i wierniej odzwierciedlającym sytuację słowem będzie tu ekspatriacja, czyli przymusowe opuszczenie dotychczas zamieszkiwanego miejsca, obszaru, państwa.

W następstwie rozstrzygnięcia problemu granicy polsko radzieckiej zapadły decyzje odnoszące się do losów ludności polskiej, ukraińskiej, białoruskiej, litewskiej i żydowskiej zamieszkującej po obu stronach nowego rozgraniczenia. Jakkolwiek nie znamy przebiegu rozmów poprzedzających zawarcie układów między PKWN a rządami Białoruskiej SRR, Ukraińskiej SRR i Litewskiej SRR, to łatwo zauważyć, iż zasadnicze rozstrzygnięcia były identyczne i zapewne wynikały z decyzji Moskwy. Układ polsko litewski podpisano 22 września 1944 r., wprawdzie kilkanaście dni później niż umowy Polski z Ukraińską i Białoruską SRR, ale w brzmieniu niemal identycznym jak tamte.

Układ regulował zarówno sprawy przesiedlenia ludności z Litwy do Polski, jak co tu pozostawiamy poza ramami analizy z Polski do Litewskiej SRR. Przesiedlenie miało być całkowicie dobrowolne, a prawo do niego po stronie litewskiej zyskali Polacy i Żydzi będący do 17 września 1939 r. obywatelami polskimi, którzy zadeklarowali ustnie bądź na piśmie taką chęć i w stosunku, do których wyrażona została zgoda stron układu. Wraz z przesiedlającymi się mogły wyjechać ich rodziny (współmałżonkowie, rodzice, dzieci, wnuki i wychowankowie, a także inni domownicy, o ile prowadzili z nimi wspólne gospodarstwo domowe). Dorośli członkowie rodziny oraz dzieci od lat 14 wyrażali swą wolę przesiedlenia indywidualnie. Otwarta pozostała natomiast kwestia kryteriów decydujących o ustaleniu narodowościowej przynależności poszczególnych osób.

Rejestracja pragnących się przesiedlić miała trwać od października do 31 grudnia 1944 r. a samo przesiedlenie od 1 grudnia 1944 r. do 1 kwietnia 1945 r. Przesiedlającym się miano anulować wszelkie zaległości w dostawach w naturze, podatkach pieniężnych i opłatach ubezpieczeniowych oraz zapowiadano zwolnienie ich w miejscu nowego osiedlenia z opłat podatkowych i ubezpieczeniowych na 1944 i 1945 r. Nadto układ przewidywał, że jeżeli przesiedlający się przekaże opuszczanemu państwu plony, to w miejscu osiedlenia uzyska je w identycznej wielkości.

Rejon	Liczby podane w tekście głównym			Liczby skorygowane przez stronę polską	
	Zarejestrowano	Wyjechało	Pozostało	Wyjechało	Pozostało
Wilno	111 341	89 596	21 745	90 630	20 711
Rzesza	40 990	12 796	28 194	12 858	28 132
Święciany	10 233	4 465	5 768	4 389	5 844
N. Święciany	4 529	2 686	1 843	2 832	1 697
Troki	19 107	5 479	13 628	5 429	13 678
Landwarów	11 793	5 519	6 274	5 484	6 309
Orany	12 769	2 399	10 370	2 366	10 403
Druskienniki	4 126	1 150	2 976	1 113	3 013
N. Wilejka	18 701	9 110	9 591	8 997	9 707
Podbrodzie	15 969	5 525	10 444	5 529	10 440
Jaszuny	33 522	7 565	25 957	7 430	26 092
Niemenczyn	28 954	6 110	22 844	5 747	21 207
Dukszty	13 707	5 590	8 117	5 527	8 180
Rudziszki	15 183	5 254	9 929	5 240	9 943
Ignalino	2 961	1 456	1 505	1 398	1 563
Szumsk	13 147	3 881	9 266	3 910	9 237
Olkienniki	3 992	759	3 233	745	3 247
Poniewież	3 752	858	2 894	764	2 988
Wiłkomierz	2 947	238	2 709	147	2 800
Kowno	6 953	612	6 341	526	6 427
Kiejdany	4 822	120	4 702	107	4 715
Ogółem	379 498	171 168 ¹⁰	208 330	171 168	208 330

Przesiedleńcy mieli otrzymać na zagospodarowanie pożyczki w wysokości 5 tys. złotych do spłaty w ciągu 5 lat. PKWN zobowiązywał się przydzielić przesiedleńcom rolnikom ziemię na ogólnych zasadach przewidzianych przepisami o reformie rolnej.

Przesiedleńcy mogli zabierać ze sobą odzież, obuwie, bieliznę, pościel, produkty żywnościowe, podstawowe sprzęty domowe, wiejski inwentarz gospodarczy i inne przedmioty domowego użytku o łącznej wadze do 2 ton na rodzinę, a także bydło i ptactwo domowe. Fachowcom przyznawano również prawo do zabrania przedmiotów niezbędnych do wykonywania ich zawodu.

Jak wielka była skala przesiedleń

Tab.2. Liczba osób zarejestrowanych i przesiedlonych do 1 listopada 1946 r.

Zakaz wywozu obejmował natomiast gotówkę powyżej 1000 rubli na osobę, złoto i platynę w stopach, proszku i złomie, nieobrobione kamienie szlachetne, kolekcje dzieł sztuki oraz oddzielne egzemplarze, jeśli nie stanowiły własności rodziny przesiedlanego, broń (poza strzelbami myśliwskimi) i ryszczunek wojskowy, meble, samochody i motocykle, fotografie (poza zdjęciami osobistymi), plany i mapy.

Pozostawiany dobytek winien zostać być opisany i oszacowany, a jego równowartość zwrócona przesiedlanym zgodnie z przepisami obowiązującymi w kraju osiedlenia. Kontrola wywożonego dobytku miała być zasadniczo prowadzona metodą reprezentacyjną. Przewozem przesiedleńców umowa obarczała Litewską SRR, a koszty transportu miały być rozłożone odpowiednio na strony układów. Po zakończeniu przesiedleń zapowiadano rozliczenie poniesionych kosztów i pozostawionego mienia oraz dokonanie rozrachunku w naturze lub pieniądzu.

W 1946 r. Litwini ostatecznie uznali przesiedlenie za zakończone i przystąpili do likwidacji polskich placówek. Ostatnie transporty, tzw. likwidacyjne, odeszły w listopadzie i grudniu 1946 r. Strona polska oceniała, że pozostało jeszcze do przesiedlenia ponad 200 tys. osób. Dokładne informacje odnoszące się do liczby pozostałych na Litwie Polaków różnią się dość znacznie. Według sprawozdania miało ich być 219 tys., w tym ponad 49 tys. dawnych obywateli litewskich, którzy otrzymali już karty ewakuacyjne, ale nie uzyskali zezwolenia na wyjazd. Natomiast końcowe zestawienie zawierające zweryfikowane dane podało

liczbę 208330 osób, w tym blisko 17 tys. zarejestrowanych na Litwie Kowieńskiej. Później do urzędu polskiego pełnomocnika w Wilnie napływały jeszcze podania o umożliwienie wyjazdu do Polski członkom rozdzielonych rodzin, ale tylko w części tych wypadków osiągnięto pomyślne rozwiązania. Wedle końcowego protokołu operacja była przeprowadzona zgodnie z układem z 22 września 1944 roku i w duchu wzajemnego zrozumienia. Wśród przesiedlonych było 90,2 % Polaków, 8,6 % Żydów i 1,2 % reprezentantów innych narodowości.

Głównym źródłem przesiedleńców było Wilno, z którego przybyło 54,6 % ogółu, tj. 107613 osób. Z pięciu innych rejonów repatriacyjnych, tj.: Rzeszy, Wilejki, Jaszun, Szumska i Trok łącznie przyjechało do Polski 42245 osób, a więc 21,4 % ogółu przesiedlonych z LSRR. Ludność miejska stanowiła 44,1 % przesiedleńców z Litwy, a ludność wiejska 55,9 %. Przesiedlenie z LSRR osiągnęło największe rozmiary w 1946 r., kiedy objęło 123443, czyli 62,6 % przesiedlonych z Litewskiej SRR w całym omawianym okresie. Wśród nich 37,3 % stanowili mieszkańcy miast, a 62,75 % mieszkańcy wsi. W 1945 r. przesiedliły się 73042 osoby, z tego 55,1 % stanowili mieszkańcy miast, a 44,9 % mieszkańcy wsi. Największa część ludności wiejskiej przesiedliła się z Litwy w II kwartale 1946 r. (46,1 %), natomiast większość ludności miejskiej podlegała przesiedleniu w III kwartale 1945 r. (25,6 %) oraz w II kwartale 1946 r. (33,7 %). W strukturze społecznej przesiedlonych największą grupą byli rzemieślnicy 31,2 % oraz reprezentanci szeroko rozumianej inteligencji (pracownicy umysłowi, nauczyciele, wojskowi, pracownicy służby zdrowia, duchowni itp.) 30,5 %. Chłopi stanowili 18,4 % przesiedlonych z Litwy, a robotnicy 10,4 %. Repatrianci zostali przesiedleni na ziemię nowo nabyte zwane wówczas ziemiami odzyskanymi. Były one zniszczone, zresztą jak cała Polska

działaniami wojennymi, jak i rabunkową gospodarką okupantów. W ruinach leżało parę wielkich miast i około 1/4 wsi. Większość repatriantów została przesiedlona na ziemię całkowicie im obce najczęściej miasta i miasteczka dawnych ziem centralnej południowej i zachodniej Polski. Śląsk, Ziemia lubuska, pomorze zachodnie, Warmia, Mazury te wymienione tereny są miejscami, gdzie przesiedleńców za wschodniej granicy jest najwięcej. Zetknęli się oni tutaj z Polakami, którzy uciekli ze zniszczonych przez wojnę miast w poszukiwaniu „dachu nad głową”, jak i również z mieszkańcami, którzy przetrwali wieloletnią obecność niemiecką. Na ziemiach tych zaczęły powstawać zamknięte w sobie społeczności lokalne. Proces ten niestety powodował narastające konflikty,

przy którym ucierpieli głównie dawni mieszkańcy tych ziem jak i „obcoplemieńcy”.

W 1959 r. władze zlikwidowały punkty repatriacyjne i uchwałą Rady Ministrów z 28 kwietnia 1960 r. zniesiono Urząd Pełnomocnika Rządu ds. Repatriacji. Część kompetencji Państwowego Urzędu Repatriacyjnego w zakresie koordynacji pomocy dla repatriantów przyznano Ministrowi Spraw Wewnętrznych, który dysponował funduszem zapomóg dla repatriantów oraz wyspecjalizowanymi służbami do ich rozdziału.

Zawarte umowy repatriacyjne nie zawierały żadnych postanowień, co do potrzeby uzyskiwania zgody władz jednej lub drugiej strony na nabycie lub też zmianę obywatelstwa. Wszystkie repatriowane osoby traktowane były jako obywatele polscy, a repatriacja automatycznie powodowała, że traciły one obce obywatelstwo. Repatrianci traktowani byli jako obywatele polscy posiadający prawa polityczne, mimo że w olbrzymiej większości nie posiadali aktów uznania ich za obywateli polskich. Sami też o takie dokumenty się nie ubiegali, gdyż w praktyce urzędniczej takich dokumentów od nich nie wymagano (wystarczała im karta repatrianta). Ustawa z 1951 r. unormowała generalnie sprawę uznania repatriantów za obywateli z mocy prawa, przybyłych do Polski przed wejściem w życie ustawy. Po upadku PRL coraz więcej osób czujących się Polakami a nie mających szczęścia mieszkać w II Rzeczypospolitej wyrażało chęć powrotu do ojczyzny. Są to głównie Polacy zesłani w głąb Rosji i państw środkowej Azji, którzy z różnych przyczyn nie opuścili obcych krajów. Również niewielki odsetek ludności polskiej zamieszkującej tereny obecnej Litwy, Białorusi, Ukrainy zadeklarowało chęć powrotu do ojczyzny. Zainteresowanie Polaków w tych krajach powrotem do Polski nie jest zbyt duże ze względu na to, iż sytuacja gospodarcza tych państw jest zbliżona do naszego kraju. Poza tym ziemie te były zamieszkiwane przez nich setki lat i nie było by sensu tego zmieniać. „Repatriacje” z ziem wschodnich w latach 1944-1950 objęły ogółem ok. 1 mln 750 tys. obywateli polskich. Oczywiście jest, że tak wielki napływ nowej ludności musiał pociągnąć za sobą jakieś konsekwencje. Wybuchły spory pomiędzy ludnością nowo przybyłą a starymi mieszkańcami. Ludzie masowo okradali opuszczone domy i gospodarstwa zabierając sobie potrzebny sprzęt gospodarski i domowy. Najgorszym skutkiem przymusowej migracji jest to, iż część rodzin została rozdzielona, majątek rozgrabiony, bądź pozostawiony poza granicami naszego kraju. Ludzie przeprowadzili się do całkiem obcych ziem,

zupełnie im wcześniej nieznanych, utracili kontakt z najbliższą rodziną. Czuli się w Polsce niechciani, szykanowani bez widoków na przyszłość. Musieli oni zacząć wszystko od nowa, dorobić się tego, co pozostawili za Bugiem. Przybywając do Polski zajęli oni czyjeś domy, mieszkania. To samo stało się z ich domami na kresach tzn. zostały zajęte przez obcych ludzi. To wywołało kolejny konflikt coraz głośniejszemu poruszany w dzisiejszych czasach, kiedy to Litwa i Polska chcą wejść do UE. Niestety obawiam się, że sprawa dotycząca mienia przesiedleńczego będzie aktualna jeszcze przez najbliższych parę lat. Oczywiście niemożliwe jest zwrócenie tych samych majątków, które wcześniej zostały zagrabione. Strona Polska stara się zwrócić inne nieruchomości, które będą miały podobną wartość, co te utracone. Nam młodym ludziom pozostaje mieć tylko nadzieję, że w przyszłości nigdy więcej nie dotknie nas żadna wojna bo to ona jest przyczyną tak patologicznych zjawisk jak ekspatriacje.

Bibliografia:

1. J.Czerniakiewicz, Repatriacja ludności polskiej z ZSRR 1944-1948, Warszawa 1987.
2. A. Szczeniak, Historia 1918-1939. Warszawa 1994
3. A Paczkowski, Pół wieku dziejów polski 1939-1989. Warszawa 1995
4. Dziennik „ Rzeczpospolita”- artykuły zamieszczone w dodatku „plus- minus”
5. K. Słomiński, Historia od starożytności do współczesności. Wejherowo 1994.
6. P. Czerwieński, Vademecum Historia cz.2. Kraków 2002.